

PRÍJMOVÁ NEROVNOSŤ DOMÁCNOSTÍ NA SLOVENSKU

INCOME INEQUALITY OF HOUSEHOLDS IN SLOVAKIA

Nikola Šubová – Ján Buleca

Abstract

In the last decades, income inequality has been a global phenomenon, and the social problem associated with unemployment, deprivation, and poverty. As a consequence of increasing income inequality, the middle-income group has been disappearing. OECD statistics show that the income of the upper decile of population is nine times higher than the income of the lower decile. The income gap between men and women is also a part of income inequality. Nowadays, women's income is 16% lower than men's. The main goal of this paper is to analyse and compare income distribution and its structure in Slovak households using Households Finance and Consumption Survey data. In this paper, the differences in income between households with a woman as a reference person and households with a man in the position of reference person are pointed out. Results confirmed the higher income of households with a man as a reference person in all three waves of the survey. The difference was recorded in the structure of income as well. The share of employee income and self-employment income on the monthly gross income was greater in households with men as a reference person, while the share of pension income and the regular private transfer was higher in households in which women were in the position of the reference person.

Key words: income, income inequality, household, HFCS

JEL code: D120, D330

Úvod

Pojem príjmovej nerovnosti označuje rozdiel vo výške príjmov a v celkových životných štandardoch najmä medzi ľuďmi s rôznou úrovňou dosiahnutého vzdelania či obyvateľmi rozvinutých a rozvojových krajín (Piketty, 2014). Tieto rozdiely môžu byť analyzované na miestnej, národnej a medzinárodnej úrovni, ale aj medzi jednotlivcami tej istej geografickej úrovne (Attkinson, 2015). Nerovnosť v príjmoch sa objavila najmä vplyvom rastúcej

automatizácie obchodných aktivít, ktorá od zamestnancov a uchádzačov o zamestnanie vyžaduje nadmerné zručnosti spojené s vyšším príjmom, čo tlačí mzdy nízkokvalifikovaných obyvateľov smerom nadol a prehľbuje už existujúcu nerovnosť (Svizzero a Tisdell, 2003).

Príjmová nerovnosť sa v posledných desaťročiach stala dôležitou otázkou nielen pre ekonómov, ale tiež pre výskumníkov, a to najmä kvôli významnému vplyvu na ekonomický rast a životnú úroveň obyvateľov. Väčšia nerovnosť v rozdelení príjmov je spojená so zdravotnými problémami najmä v rozvojových krajinách, pretože zdravotná starostlivosť je dostupná hlavne pre skupinu obyvateľstva s vyšším príjmom. Subjekty umiestnené na dne príjmového rozdelenia musia zároveň čeliť sociálnym problémom spojeným s kriminalitou (Wilkinson a Pickett, 2009). Okrem už uvedených dôsledkov, rozdelenie príjmov ovplyvňuje tiež spotrebu, nezamestnanosť a schopnosť splácať už existujúce záväzky.

Analýza príjmovej nerovnosti je kľúčová najmä pre tvorcov hospodárskych politík, ktorí na jej zmierňovanie využívajú rôzne nástroje na podporu vzdelávania, podporu trhu práce, antidiskriminačnú politiku či daňový systém (Hoeller a kol., 2014). Monitorovanie nerovnosti na úrovni Európskej únie poskytuje informácie o konvergencii príjmov jednotlivých členských štátov. Konvergencia príjmov a znižovanie rozdielov v blahobyte obyvateľov je jedným z hlavných cieľov Európskej únie zakotvených v Zmluve o fungovaní európskej únie (Európska komisia, 2018). Nerovnomernou distribúciou príjmov sa zaoberá aj Európsky pilier sociálnych práv, ktorého cieľom je zabezpečiť rovnaké príležitosti pre všetkých (Európska komisia, 2017).

Ciele týkajúce sa zmierňovania príjmových nerovností sú stanovené aj na celosvetovej úrovni. Organizácia spojených národov (OSN) vo svojom programe Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj definuje cieľ rastu príjmu spodných 40 % populácie rýchlejším tempom než národný priemer (OSN, 2015).

Podľa posledných dostupných štatistík OECD 2010–2017 sa príjem domácností vo väčšine členských štátov (s výnimkou Talianska) v poslednej dekáde zvýšil, avšak príjmová nerovnosť sa od roku 2010 výrazne nezmenila. 20 % populácie na vrchu príjmového rozdelenia zarába stále 5,4-krát viac než spodných 20 % populácie. Rozdiely pretrvávajú aj v príjmoch mužov a žien. Hoci ženy každý deň pracujú približne o pol hodiny dlhšie pri rešpektovaní platených a neplatených prác, vykazujú o 16,2 % nižší príjem než muži.

V porovnaní s inými štátmi OECD, Česká a Slovenská republika zaznamenali významný progres v redukcii príjmovej nerovnosti. Krajiny zaznamenali neustále zlepšovanie približne 40 % zo všetkých indikátorov hodnotiacich nerovnosti (napr. ukazovateľ S80/S20,

mzdový rozdiel medzi mužmi a ženami, odpracovaný čas, rozdiel v odpracovaných hodinách s ohľadom na pohlavie, a pod.) (OECD, 2020).

Hlavným cieľom predkladaného príspevku je analyzovať úroveň a vývoj príjmov slovenských domácností a zároveň porovnať príjmy a ich štruktúru s ohľadom na odlišné pohlavie referenčnej osoby.

1 Prehľad literatúry

Analýza príjmovej nerovnosti má dlhú históriu. Zvýšenú pozornosť tejto problematike venovali aj ekonómovia ako Adam Smith či David Ricardo, ktorí sa vo svojich štúdiách zameriavali predovšetkým na distribúciu príjmov a príčiny nerovnosti. Adam Smith považoval hospodársku nerovnosť za pozitívne užitočnú z pohľadu podpory produktivity a posilnenia politickej stability. Na druhej strane sa však venoval aj negatívnym dopadom extrémnej ekonomickej nerovnosti, ktorá vedie k narušeniu morálky (Rasmussen, 2016).

V súčasnosti sa distribúciou a nerovnosťou príjmov zaoberá množstvo štúdií (Stiglitz, 2013; Piketty, 2014), avšak nie všetky sa zameriavajú na negatívne dopady príjmovej nerovnosti. Množstvo autorov tvrdí, že v posledných rokoch nedochádza k významnému nárastu príjmovej nerovnosti. V opačnom prípade je nerovnosť považovaná za prirodzený výsledok činnosti moderných ekonomík, v ktorých sa príjmy rozdeľujú na základe vlastníctva výrobných faktorov, čo znamená, podľa prínosu jednotlivca pre ekonomiku (Mankiw, 2013).

Nerovnosťou príjmov sa podrobne zaoberajú štúdie na národnej alebo subnárodnej úrovni, avšak v súčasnom globalizovanom svete s verejne dostupnými informáciami o životnej úrovni a nízkymi prepravnými nákladmi rastie aj význam nadnárodných analýz. Keďže ľudia porovnávajú svoje príjmy a toto porovnanie zohľadňujú aj pri migrácii do iných krajín, štúdie o distribúcii príjmov môžu zároveň poskytovať informácie o migračných tokoch či sociálnej súdržnosti (Európska komisia, 2018). Otázky príjmovej nerovnosti majú mimoriadny význam aj kvôli rastúcej mobilite obyvateľov. Odhadovaním príjmovej nerovnosti na úrovni Európskej únie sa zaoberá čoraz viac autorov. Štúdie s použitím údajov EU-SILC ukazujú, že nárast Európskej únie viedol k prehĺbeniu príjmových nerovností (Brandolini, 2007), avšak v súčasnosti príjmová nerovnosť medzi krajinami Európskej únie klesá (Dauderstädt a Ketlek, 2014).

2 Dáta a metódy

Hlavným cieľom príspevku je analýza a komparácia príjmov slovenských domácností s ohľadom na pohlavie referenčnej osoby s použitím údajov z Prieskumu finančnej situácie a spotreby domácností (Household Finance and Consumption Survey, HFCS). Prieskum HFCS poskytuje detailné informácie o socio-ekonomických premenných, aktívach, dlhoch, príjmoch a spotrebe domácností, čím informuje nielen o finančnej situácii ale taktiež o ekonomickom správaní subjektov.

Do prieskumu sa zapájajú všetky členské štáty eurozóny, prebieha od roku 2010 v intervale každé tri roky. Je koordinovaný Európskou Centrálnou Bankou (ECB) a na úrovni členských štátov ho zabezpečujú jednotlivé národné centrálné banky.

Na Slovensku vykonáva HFCS Národná banka Slovenska. Veľkosť vzorky domácností bola väčšia v každej vlne zisťovania: 2057 domácností v prvej vlne, 2135 domácností v druhej vlne a 2179 domácností v tretej vlne zisťovania.

HFCS údaje sú charakteristické viacnásobnými imputáciami, ktoré nahrádzajú chýbajúce hodnoty. Pre každú chýbajúcu hodnotu je vytvorených 5 imputácií, čím vzniká 5 verzií dát. Na zabezpečenie reprezentatívnosti vzorky sú v prieskume použité populačné váhy, ktorých súčet predstavuje celkový počet domácností v krajine (Európska centrálna banka, 2016). Všetky uvedené charakteristiky musia byť v analýze zohľadnené.

Predkladaný článok je založený najmä na použití deskriptívnych a komparatívnych metód. Komparácia štruktúry príjmov domácností vychádza z mesačného hrubého príjmu domácností, ktorý je definovaný nasledovne (Európska centrálna banka, 2020):

$$\begin{aligned} \text{Hrubý príjem domácností} = & \text{Príjem zo zamestnania} + \text{Príjem zo samostatnej zárobkovej} \\ & \text{činnosti} + \text{Príjem z prenájmu nehnuteľnosti} + \\ & \text{Príjem z finančných aktív} + \text{Príjem z penzie} + \\ & \text{Príjem z pravidelných sociálnych transferov} + \\ & \text{Príjem z pravidelných súkromných transferov} + \\ & \text{Iné príjmy} \end{aligned}$$

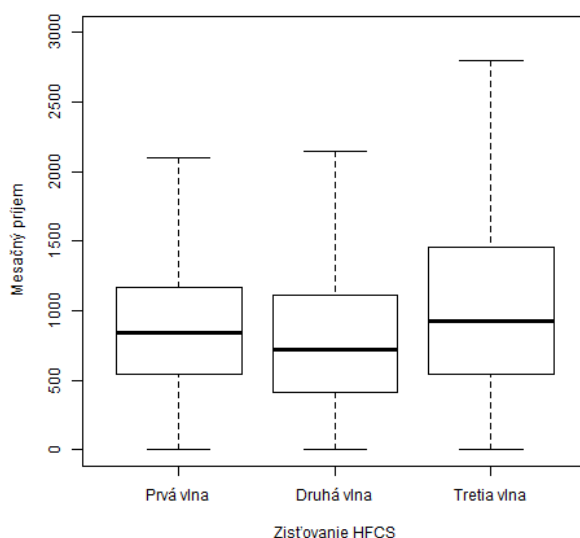
3 Príjmy slovenských domácností

Vývoj mesačných hrubých príjmov slovenských domácností počas jednotlivých vln zisťovania HFCS a ich základné deskriptívne štatistiky sú zobrazené na obrázku 1. Zobrazenie prostredníctvom boxplotov poskytuje informácie o minime a maxime, dolná

a horná hranica označuje 1. a 3. kvartil, pričom dĺžka obdĺžnika reprezentuje medzikvartilové rozpätie (IQR, stredných 50 % súboru). Čiara uprostred obdĺžnika znázorňuje hodnoty mediánu.

Obrázok 1 naznačuje, že maximálna hodnota príjmov sa medzi jednotlivými vlnami zisťovania zvyšovala. Kým v prvej vlne HFCS bol maximálny mesačný príjem rovný 2095 eur, v druhej vlne to bolo 2150 eur. Výrazný nárast maximálneho mesačného hrubého príjmu domácností bez ohľadu na pohlavie bol zaznamenaný medzi druhou a treťou vlnou, kedy maximálny mesačný hrubý príjem domácností vzrástol o 650 eur. So signifikantným nárastom mesačného hrubého príjmu počas tretej vlny došlo zároveň k nárastu interkvartilového rozpätia. Kým počas prvej vlny dosahovalo interkvartilové rozpätie hodnotu 628 eur, v druhej vlne vzrástlo na 698 eur a počas poslednej vlny došlo k nárastu o 214 eur (IQR=912 eur). Medián mesačného hrubého príjmu domácností predstavoval v prvej vlne 838 eur. V druhej vlne zisťovania došlo k poklesu mediánu na 719 eur a počas tretej vlny medián mesačného hrubého príjmu slovenských domácností vzrástol, a to na 921 eur.

Obr. 1 Mesačné príjmy slovenských domácností

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov HFCS

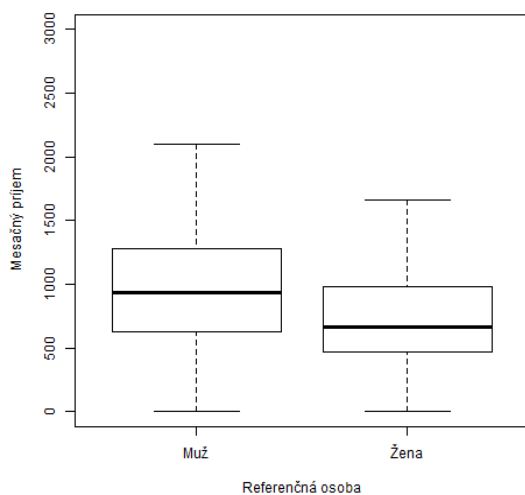
3.1 Komparácia príjmov slovenských domácností

V posledných desaťročiach sa príjmová nerovnosť stala často diskutovanou otázkou nielen na miestnej, národnej a medzinárodnej úrovni, ale aj medzi jednotlivcami tej istej geografickej úrovne. Riešenie problémov príjmovej nerovnosti je predmetom viacerých programov národných a medzinárodných inštitúcií, ktoré sa taktiež snažia o zabezpečenie rovnakých príležitostí a rovnaké postavenie mužov a žien v spoločnosti.

Obrázky 2, 3 a 4 porovnávajú mesačný hrubý príjem domácností v jednotlivých vlnách zisťovania HFCS na základe pohlavia referenčnej osoby. Všetky tri uvedené obrázky znázorňujú, že príjem domácností, v ktorých referenčnou osobou bol muž bol vo všetkých vlnách prieskumu vyšší než príjem domácností so ženou ako referenčnou osobou. Maximálny mesačný hrubý príjem mužov bol v prvej vlne rovný 2095 eur, kým príjem domácností so ženou v pozícii referenčnej osoby dosahoval 1657 eur. Mediánový mesačný hrubý príjem bol 923 eur v domácnostiach s mužom ako referenčnou osobou a 667 eur v domácnostiach, v ktorých bola referenčnou osobou žena. Nižšie medzikvartilové rozpätie vykazovali v prvej vlne HFCS domácnosti so ženou v pozícii referenčnej osoby, IQR=514 eur (IQR domácností s mužom 651 eur).

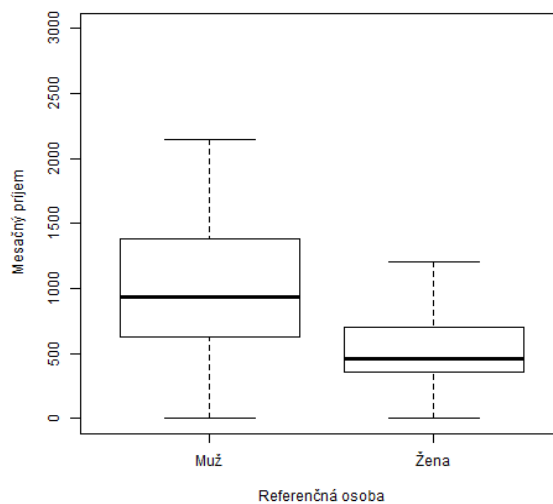
Druhá vlna prieskumu znamenala výraznejšie zmeny v mesačných hrubých príjmoch najmä v prípade domácností so ženou ako referenčnou osobou. Maximálna hodnota mesačného hrubého príjmu týchto domácností klesla na 1200 eur, rovnako klesol aj medián príjmu, na 420 eur. Maximálna hodnota príjmu domácností, v ktorých ako referenčná osoba vystupoval muž vzrástla na 2150 eur, medián dosahoval hodnotu 920 eur.

Obr. 2 Mesačné príjmy slovenských domácností podľa referenčnej osoby, prvá vlna HFCS (eur)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov HFCS

Obr. 3 Mesačné príjmy slovenských domácností podľa referenčnej osoby, druhá vlna HFCS (eur)

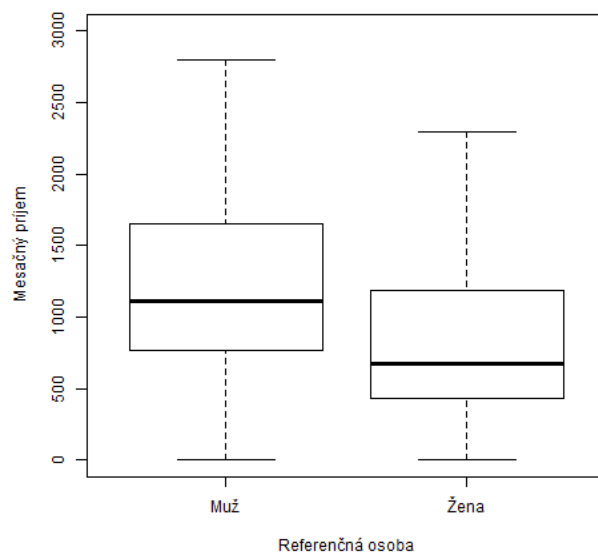

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov HFCS

Tretia vlna zisťovania opäť znamenala výraznejšie zmeny najmä pre domácnosti, v ktorých ako referenčná osoba vystupovala žena (obrázok 3). Hoci maximálny príjem týchto domácností bol stále nižší než príjem domácností s mužom ako referenčnou osobou,

v porovnaní s druhou vlnou HFCS došlo k nárastu maximálneho mesačného hrubého príjmu o 1095 eur (maximálny príjem rovný 2295 eur). Zároveň došlo k nárastu mesačného hrubého príjmu týchto domácností na 676 eur. Medzikvartilové rozpätie bolo najvyššie spomedzi všetkých troch vln zisťovania, a to 756 eur. Počas tretej vlny prieskumu vzrástol aj maximálny príjem domácností s mužom ako referenčnou osobou, a to na hodnotu 2800 eur, čo bolo spojené aj s nárastom mediánu hrubého príjmu o 187 eur.

Obr. 4 Mesačné príjmy slovenských domácností podľa referenčnej osoby, tretia vlna HFCS (eur)

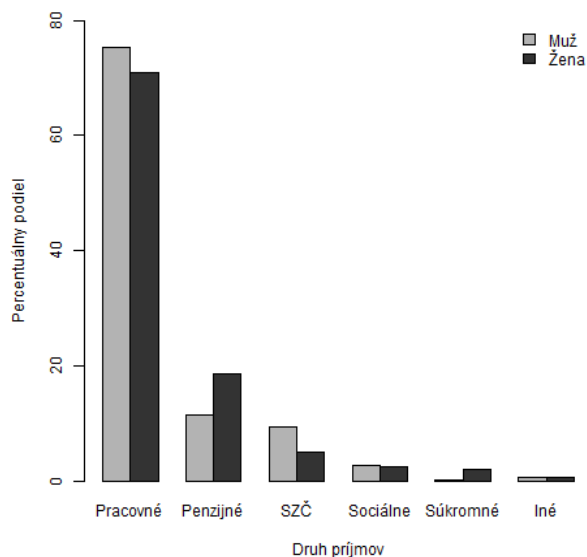
Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov HFCS

3.2 Štruktúra príjmov slovenských domácností

Príjmy domácností so zohľadnením referenčnej osoby sa nelíšia len výškou ale aj štruktúrou. Podiel jednotlivých druhov príjmov na celkovom mesačnom hrubom príjme je v jednotlivých vlnách prieskumu zobrazený na obrázkoch 5, 6 a 7.

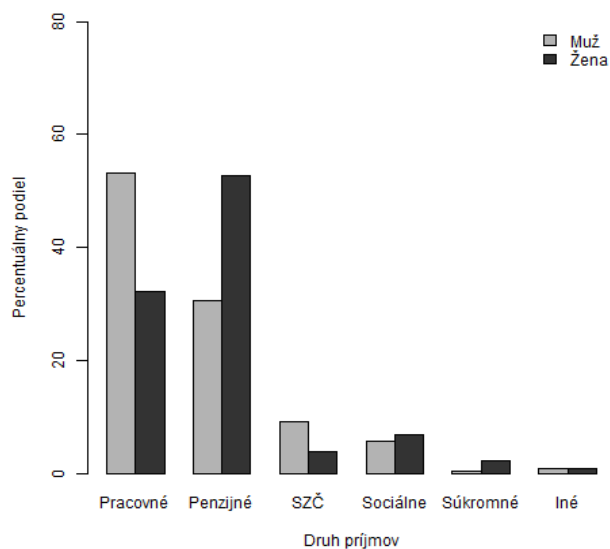
V prvej vlne zisťovania tvorili podstatnú časť príjmov pracovné príjmy, teda príjmy zo zamestnania. V domácnostiach s mužom v pozícii referenčnej osoby tvorili 75 % príjmov pracovné príjmy, 11 % príjmy z penzie a 9 % príjmy zo samostatnej zárobkovej činnosti. Ak v pozícii referenčnej osoby vystupovala žena, príjmy zo zamestnania tvorili 71 %. Podiel penzijných príjmov bol v týchto domácnostiach o 8 % vyšší než v prípade domácností s referenčnou osobu muž. V oveľa menšej miere sa na príjmoch domácností v oboch prípadoch podieľali súkromné transfery, sociálne transfery či ostatné príjmy ako príjmy z finančných aktív, príjmy z prenájmu a podobne.

Obr. 5 Štruktúra príjmov domácností podľa referenčnej osoby, prvá vlna (%)

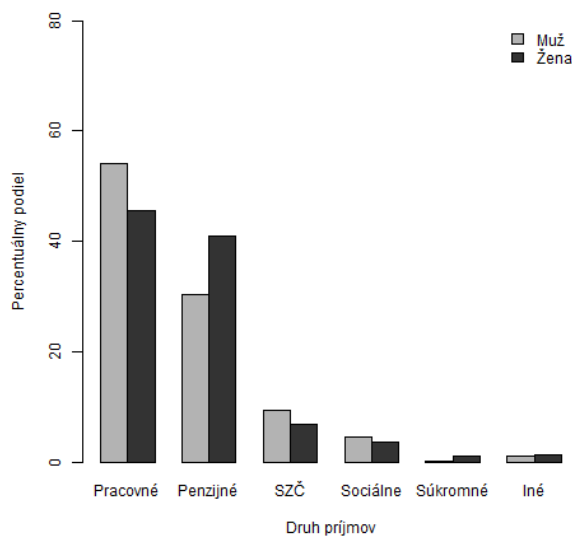
Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov HFCS

Obr. 6 Štruktúra príjmov domácností podľa referenčnej osoby, druhá vlna (%)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov HFCS

Obr. 7 Štruktúra príjmov domácností podľa referenčnej osoby, tretia vlna (%)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov HFCS

V nasledujúcich dvoch vlnách nastala signifikantná zmena najmä v oblasti príjmov zo zamestnania, penzie a sociálnych transferov. V porovnaní s prvou vlnou HFCS, pracovné príjmy domácností s referenčnou osobou muž tvorili v druhej vlně 53 % a v tretej vlně 54 % mesačných hrubých príjmov. Naopak, podiel penzijných príjmov na celkových príjmoch sa zvýšil o 20 % v druhej a o 19 % v tretej vlně v porovnaní s HFCS 1. Rovnaký vývoj bol

zaznamenaný aj v prípade sociálnych transferov, ktoré v druhej a tretej vlne tvorili približne 6 %.

Podobný vývoj bol zaznamenaný aj v domácnostiach, v ktorých referenčnou osobou bola žena. Hoci podiel príjmov zo zamestnania klesol v druhej vlne na 32 %, následne v tretej vlne vzrástol na 46 %. Podiel príjmov z penzie sa v porovnaní s prvou vlnou prieskumu výrazne zvýšil. V druhej vlne dosiahol 53 % a v tretej 41 %. Výraznejšie zmeny nastali aj v podiele sociálnych transferov, ktorých podiel stúpol približne na 7 % počas druhej vlny a následne v tretej vlne klesol na 4 %.

Záver

Distribúcia príjmov je dlhodobo celosvetovým fenoménom a sociálnym problémom najmä kvôli jej významnému vplyvu na ekonomický rast, spotrebu, zdravie či životnú úroveň obyvateľov. Analýza a monitorovanie rozdelenia príjmov je kľúčová najmä pre národné a medzinárodné authority, ktoré sa podieľajú na tvorbe hospodárskych politík. Poznanie aktuálnej distribúcie príjmov umožňuje implementovať nástroje na zmiernovanie príjmových nerovností.

Predkladaný článok prispieva k existujúcej literatúre detailnou analýzou a komparáciou príjmov slovenských domácností použitím mikroúdajov z Prieskumu o financiách a spotrebe domácností. Rozdelenie domácností do dvoch skupín na základe pohlavia referenčnej osoby poukazuje na rozdiely vo výške a štruktúre príjmov analyzovaných dvoch skupín domácností.

Výsledky analýzy potvrdili rozdiel vo výške príjmov domácností, v ktorých v pozícii referenčnej osoby vystupovala žena a v ktorých muž. Medián mesačných hrubých príjmov domácností s mužom ako referenčnou osobou bol vo všetkých troch vlnách HFCS podstatne vyšší.

Rozdiely boli potvrdené aj v štruktúre príjmov uvedených dvoch skupín domácností. Kým podiel príjmov zo zamestnania a samostatnej zárobkovej činnosti na celkových hrubých mesačných príjmoch bol vyšší v domácnostiach, v ktorých referenčnou osobou bol muž, podiel príjmov z dôchodkov a pravidelných súkromných transferov bol vyšší v domácnostiach, v ktorých vystupovala žena v pozícii referenčnej osoby.

Tento príspevok je založený na údajoch z Prieskumu o financiách a spotrebe domácností (HFCS). Národná banka Slovenska ani Európska centrálna banka nie sú zodpovedné za výsledky interpretované v tejto štúdii.

Literatúra

Atkinson, T. 2015. What can be done about inequality? *The Journal Of Economic Inequality*, 15(2): 115–119.

Brandolini, A. 2007. Measurement of Income Distribution in Supranational Entities: The Case of the European Union. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.988025.

Dauderstädt, M., Keltek, C. 2014. Crisis, Austerity and Cohesion. Europe's Stagnating Inequality. *International Journal of Health Services* 45(1): 4. doi: 10.2190/HS.45.1.c.

Európska centrálna banka. 2016. The Household Finance and Consumption Survey: methodological report for the second wave. ECB Statistics Paper No 17, 112.

Európska centrálna banka. 2020. HFCS User Database Documentation: Core and derived variables, 2017 wave. ECB Paper, 190.

Európska komisia. 2017. European Pillar of Social Rights [online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en>.

Európska komisia. 2018. The EU-wide income distribution: inequality levels and decompositions. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 28. doi:10.2767/388578.

Hoeller, P., Joumard, I. and Koske, I. 2014. Reducing income inequality while boosting economic growth: Can it be done? Evidence from oecd countries. *The Singapore Economic Review*, 59, 1, 1–22. doi: 10.1142/S0217590814500015.

Mankiw, N. Gregory. 2013. Defending the One Percent. *Journal of Economic Perspectives*, 27: 21–34. doi: 10.1257/jep.27.3.21

OECD. 2020. How's Life? Measuring Well-being, OECD Publishing, Paris, 247s. doi: 10.1787/9870c393-en.

OSN. 2015. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development [online]. Dostupné na:

<<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/7891Transforming%20Our%20World.pdf>>.

Piketty, T. 2014. *Capital in the 21st Century*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 816s. ISBN: 9780674430006.

Rassmusen, D. C. 2016. Adam Smith on What Is Wrong with Economic Inequality. *American Political Science Review*, 110(2), 342-352. doi:10.1017/S0003055416000113.

Stiglitz, J. E. 2013. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers our Future*. New York: W.W. Norton and Company, 560s. ISBN: 9780393345063.

Svizzero, S., & Tisdell, C. 2003. Income Inequality between Skilled Individuals. *International Journal of Social Economics*, 30(11), 1118–1130. doi: 10.1108/03068290310497486.

Wilkinson, R., Pickett, K. 2009. *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. *Social Justice Research*, 25(1). doi: 10.1007/s11211-012-0148-9.

Kontakt

Nikola Šubová

Ekonomická fakulta

Technická univerzita v Košiciach

Boženy Němcovej 32, 040 01 Košice, Slovakia

nikola.subova@tuke.sk

Ján Buleca

Ekonomická fakulta

Technická univerzita

Boženy Němcovej 32, 040 01 Košice, Slovakia

jan.buleca@tuke.sk